

situne dei

Årsskrift för
Sigtunaforskning
2010

In honorem Sten Tesch

English Summaries

Redaktion:
Rune Edberg och Anders Wikström
Engelsk översättning och språkgranskning:
Christina Reid

Utgiven av Sigtuna Museum
ISSN 1653-8498

Arkeologiska undersökningar i Sigtuna 2006–2009

Anders Wikström

Ett viktigt inslag i utgivningen av de ursprungliga Situne Dei (1942–52) var publiceringen av resultat från arkeologiska undersökningar i Sigtuna. Liknande regelbunden publicering har sedan dess inte skett. Detta är beklagligt eftersom resultaten från de mindre och numerärt fler grävningarna därför sällan når ut och blir kända. Ofta är resultaten från dessa smågrävningar också mycket spännande och ger ibland ytterst viktiga pusselbitar till Sigtunas historia.

De allra flesta undersökningar som gjorts fram till idag finns det numera rapporter på som kan beställas från museet eller som går att låna på universitetsbiblioteket dit pliktexemplaren skickas. Men rapporterna från små grävningar är ofta ganska tekniska i sin karaktär och kan därför vara svåra att ta till sig. Men framförallt är det svårt att få kännedom om att grävningen överhuvudtaget är gjord och att resultaten finns publicerade. Ett mål är att inom en snar framtid publicera pdf-filer på museets hemsida med rapporter från undersökningar som museet gjort sedan 1985. Men detta räcker dock inte.

Syftet med denna artikel är att ge en kort sammanfattning och redovisning av de översiktliga resultaten från alla arkeologiska undersökningar som Sigtuna museum har gjort under den period som nya Situne Dei har publicerats, 2006–2009 (egentligen halva 2009 på grund av att artikeln skrevs under sommaren mitt under brinnande säsong). Anledningen är just att förmedla vad museets arkeologiska verksamhet har sysslat med de senaste åren och att låta de nya resultaten bli en del av det allmänna historieintresserade medvetandet.

38 undersökningar

Under den berörda perioden 2006 till halva 2009 utförde Sigtuna museums undersökningsverksamhet (SMUV) 38 arkeologiska undersökningar. Av dessa var 31 ärenden grävningar inom fornlämningsområdet Sigtuna stad (RAÄ 195:1). (*fig. 1, tab. 1*). Resterande sju ärenden utfördes vid andra fornlämningar inom Sigtuna kommun, i huvudsak på landsbygden. Landsbygdsgrävningarna redovisas inte i detta sammanhang utan hänvisningar ges till rapporterna (se referenser). Av undersökningarna i Sigtuna var

Fig. 1. Arkeologiska undersökningar i Sigtuna 2006-2009 markerade med rött. Undersökningar som är omnämnda i texten är numrerade enligt följande: 1 Kållandet, 2 Humlegården, 3 Långgatan, 4 S:ta Gertrud, 5 Urmakaren, 6 Laurentii gränd, 7 Borgmästarängen, 8 Gamla Statoil-macken och 9 Brandstationen. Den inre streckade linjen markerar kulturlagrens utbredning och den yttre markerar det område där gravar har påträffats.

tre stycken större grävningar där fältarbetet pågick mellan ett par veckor till några månader. Den mest omfattande var en grävning i kvarteret Humlegården 2006 (Wikström 2008). Resultaten redovisas separat nedan. Övriga ärenden var kortare förundersökningar och schaktningsövervakningar med varierande längd och resultat.

Under 2008 har även ett stort antal rapporter från äldre undersökningar skrivits klart. Detta skedde med hjälp av bidrag från länsstyrelsen. Sammantaget bearbetades arkeologiska ärenden från perioden 1985–2006 och omfattade totalt 24 rapport-sammanställningar (35 arkeologiska ären-

den) och 31 enklare arkivrapporter. Rapporterna och rapportsammanställningarna kommer att vara tillgängliga på museets nya hemsida.

Kyrko- och gravgårdar

Ovanligt många grävningar (sex stycken) skedde på antingen gravgårdar eller kyrkogårdar och innebar således dokumentation av skelett. Totalt undersöktes 259 gravar. Av dessa kom 220 gravar från den arkeologiska undersökningen i kvarteret Humlegården 2006, som berörde de södra delarna av en kyrkogård. Vid en undersökning i kvarteret S:ta Gertrud 2008 grävdes ett par gravar från den kyrkogård som ligger under

ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

Grävningar 2006–2009

2006	Typ		Resultat	MORR nr	*
Steninge Allé o Valstaleden	AU	Landsbygd	Stensträng	28	P
Tollsta-Rolsta	AU	Landsbygd	Inget	29	P
Humlegården matsal	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Granhäcken	FU	Stad	Kulturlager	30	P
Guldet 6, Skeppargränd	FU	Stad	Inget	–	A
Humlegården 3, borrhning	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Humlegården 3	SU	Stad	Kulturlager, Kyrkogård	33	P
2007					
Borgmästarängen, lyktstolpar	FU	Stad	Kulturlager	37	P
S:t Laurentii gränd	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Bromsta, ledning	FU	Landsbygd	Inget	–	A
Urmakaren 3, 7	FU	Stad	Kulturlager	31	P
Urmakaren 3 och 5 samt Lilla Torget	FU	Stad	Inget	–	A
Södertil	FU	Landsbygd	Inget	–	A
Rådhuset, Est-monument	FU	Stad	Inget	–	A
Brandstationstomten	FU	Stad	Gravgård	32	P
Måby 1:3, RAÅ 113	FU	Landsbygd	Gravar	–	A
Koppardosan 3, dränering	FU	Stad	Kulturlager	36	P
Källandet 1, biblioteket	FU + SU	Stad	Gravgård	35	P
Ny brandstation	AU	Landsbygd	Inget	–	A
Laurentii gränd	FU	Stad	Kulturlager	–	A
2008					
Trekanten (lyktstolpar)	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Olofsgatan	FU	Stad	Inget	–	A
Stora Torget (flaggstänger)	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Koppardosan 2	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Långgatan	FU	Stad	Kulturlager	38	P
S:ta Gertrud 3	FU	Stad	Kyrkogård	39	P
Bensinstationstomten	FU + SU	Stad	Gravgård	40	P
Hotell Kristina/Skolgatan	FU	Stad	Inget	–	A
Torggränd, Strandvägen m fl	FU	Stad	Kulturlager	–	A
Humlegården Park	FU	Stad	Kulturlager	41	(P)
<i>Klippvägen</i>	–		<i>Inget</i>	–	–
<i>Tunvägen–S:t Persgatan</i>	–		<i>Inget</i>	–	–
2009 (halva året)					
Ragvaldsbo 1:1	AU	Landsbygd	Inget	42	P
<i>Granhäcken El</i>	–	Stad	<i>Inget</i>	–	–
Källandet 2	FU	Stad	Gravgård	–	A
Malmgården 6	FU	Stad	Inget	–	A

* P innebär att rapporten publicerats och A innebär att det endast finns en opublicerad arkivrapport. MORR betyder att rapporten ingår i serien Meddelanden och Rapporter från Sigtuna museum med angivet nummer. Kursiv stil innebär att undersökningen gjorts utan beslut från (men i samråd med) Länsstyrelsen. AU = utredning, FU = förundersökning, SU = slutundersökning

Tab. 1

museets gräsmatta. Den ena graven låg i ett tidigkristet gravmonument, det första av sitt slag i Uppland. En mer ingående artikel om gravmonumentet, författad av Cecilia Ljung, finns i detta nummer av *Situne Dei*.

Resterande gravar (ett drygt 40-tal från fyra olika undersökningar) kommer från olika gravgårdar. Begreppet gravgård används konsekvent för att beteckna en invigd tidigkristen begravningsplats utan tillhörande kyrkobyggnad (Tesch & Edberg 2001:27, 40 not 42). Denna typ av begravningsplats undersöktes första gången i kvarteret Nunnan 1984–87. Då påträffades ett hundratal gravar fördelat på tre grupperingar. Varje grupp bestod av mellan 30 till 45 gravar och ytorna täckte 400–500 m². Gravgårdarna har daterats till sent 900-tal och början på 1000-tal, bland annat genom mynt och C14-dateringar av skelett. Utmärkande drag som skiljer gravgårdar från kyrkogårdar är den höga andelen kistor (drygt 60 %), att gravarna ligger glest (se vidare nedan) samt förekomsten av gravar med kol i botten av nedgrävningen. I jämförelse med det totala antalet undersökta gravar i Sigtuna (över 800) är antalet gravar med kol litet. Men de kan alla dateras till den äldsta fasen. Inga säkra exempel finns från kyrkogårdar som tillhört en stenkyrka.

Brandstation och bensinmack

Av de fyra undersökningar som berörde gravgårdar gjordes två i kvarteret Kållandet, en vid gamla Statoilmacken och den sista norr om Mariakyrkan vid brandstationen. Gravgårdarna vid Statoilmacken och brandstationen var sedan tidigare okända. I kvarteret Kållandet har förekomsten av gravar tidigare tolkats som en kyrkogård. Men gravarna tillhörde med all sannolikhet endast en tidigkristen gravgård (se vidare dis-

kussionen nedan). Nedan kommer en kort redovisning av resultaten från dessa fyra undersökningar. Vi börjar vid brandstationen.

Sigtuna kommun planerar nämligen att sälja denna tomt och bygga en ny brandstation vid den norra infarten till Sigtuna (Wikström 2007a; Arnberg 2007). Fastigheten ligger direkt norr om Mariakyrkan och dagens kyrkogård. Inga kulturlager eller gravar var sedan tidigare kända inom tomten. Men eftersom den ligger inom fornlämningsområdet och för att kunna göra en bättre antikvarisk bedömning gjorde museet en förundersökning i september 2007. Totalt undersöktes sju sökschakt med varierande storlek. I ett av schakten påträffades fyra gravar och tre anläggningar. Ingen grav undersöktes i detalj men det troliga är att de ligger på en tidigkristen gravgård. Två av gravarna innehöll kol och i en av dessa var kollagret drygt fem centimeter tjockt, vilket är mycket ovanligt i Sigtuna. Liknande gravar med tjocka kollager har påträffats i Lund (se t ex Cinthio 2002:49–52). De två andra gravarna hade kistor.

De tre anläggningarna som också undersöktes är svårtolkade. Två av dem var ovala och drygt 0,6 meter långa. I den ena hittades inhemskt äldre svartgods vilket grovt placerar den till tiden sent 900-tal eller 1000-tal. Deras funktion är oklara, men möjligen är det stolphål. I den tredje gropen fanns skörbränd sten och en stor mängd kol, som kan ha ett samband med kollagret i en av gravarna. Anläggningarna och gravarna förefaller vara samtidiga. Intressant i sammanhanget är att en grav med kol placerad vid en grop med skörbrända stenar och kol även har hittats i andra änden av Sigtuna, i kvarteret S:t Göran. Vid en arkeologisk undersökning 1942 undersöktes några gravar

Fig. 2. Gamla Statoilmacken. Grav som hittades under roten till ett träd som togs bort i slutet på undersökningen. Grävmetoden är möjligen unik eftersom graven grävdes "underifrån". Foto förf.

varav en enligt uppgift ska ha legat i ett brandlager eller kollager. En dryg meter från fotändan av denna grav låg en samling med skörbrända stenar, också dessa i ett brandlager, tolkat som en härd (Holmqvist 1942:85–88). Det troliga är dock att det inte rör sig om en härd utan en anläggning liknande den som finns vid brandstationen. Likheten mellan gravarna och anläggning-

arna vid brandstationen och dem i kvarteret S:t Göran är slående, men hur gravspråket och sambandet mellan gravarna och anläggningarna ska tolkas är oklart.

Marksanering stoppades

Lite längre söderut, vid gamla Statoilmacken, grävdes också gravar från en tidigkristen gravgård (rapportarbetet för denna under-

sökning pågår). Orsaken till undersökningen var att Svenska Statoil AB hade rivit bensinstationen och tagit upp nedgrävda olje- och bensintankar. Marken var kraftigt förorenad och i augusti 2008 pågick saneringsarbeten. Detta skedde till en början utan antikvarisk närvaro, trots att området ligger inom fornlämningen. Vid en antikvarisk kontroll påträffades i den nordvästra schaktväggen delar av ett mänskligt kranium och två kistspikar. Resten av graven hade sannolikt grävts bort vid saneringsarbetet. I samband med detta informerades länsstyrelsen och arbetet avbröts. Museet genomförde därefter en arkeologisk förundersökning. Vid denna påträffades ytterligare omkring 15 gravar som vid tillfället antogs tillhöra en senvikingatida tidigkristen gravgård. När gravgårdens utbredning var klarlagd stoppades saneringsarbetet, som återupptogs när den arkeologiska slutundersökningen var klar. Denna utfördes 22 september till 10 oktober 2008 (*fig. 2*).

Under samma period grävdes ytterligare förundersökningsschakt inom en gräsyta söder om bensinstationen. Syftet var dels att avgöra hur omfattande föroreningarna var, dels att se om den påträffade gravgården fortsatte söderut. I samband med detta påträffades ytterligare fyra gravar och kulturlager. Inga vidare antikvariska åtgärder har ännu vidtagits i detta område.

Sned könsfördelning

Inga gravar har tidigare dokumenterats i området, men det fanns rykten om att gravar hade påträffats i samband med markarbeten under 1900-talet, bland annat under macken. Rykten som ju visade sig vara riktiga. Totalt undersöktes 20 gravar. En av dessa lämnades kvar på plats eftersom den fortsatte in i en schaktvägg. Två mycket an-

märkningsvärda detaljer framgick av resultaten. Av de 19 individer som togs upp var tolv vuxna. Bland de yngre var fyra i åldern 1–6,5 år och två i sena tonåren. Av de tolv vuxna var hela tio kvinnor, alltså en mycket sned könsfördelning. Anmärkningsvärt var också den mycket höga andelen kistbegravningar. Av 19 gravar var 16 kistbegravningar, drygt 85 %. I syfte att få bättre dateringsunderlag togs två ^{14}C -prover på två olika gravar. Provsvaren gav nästintill identiska resultat med en datering till sent 900-tal – början av 1000-tal. I övrigt fanns inga dateringsindikerande föremål från gravarna.

Den osteologiska genomgången visade att individernas åldersfördelning och skelettförändringar generellt överensstämmer med tidigare undersökta gravar från Sigtuna (Kjellström 2005; Kjellström manus; Kjellström & Wikström 2008, Wikström et al 2008). Generellt kan också nämnas att kroppslängden hos kvinnorna är något lägre än den hos kvinnorna i kvarteret Nunnan, men något högre än den generella kroppslängden för kvinnor då flera Sigtunamaterial slagits samman (Kjellström 2005).

I motsatt ände av Sigtuna, i kvarteret Kållandet 1, grävdes ytterligare några gravar med likartad könsfördelning som vid bensinstationen (Wikström et al 2008). Undersökningen skedde i samband med schaktningsarbeten vid ett hus som skulle byggas om från daghem till bibliotek. Grävningen pågick i november 2007 och i mars 2008. Schaktningsarbetena omfattade nedgrävning av fjärrvärmerör och elledningar, dräneringsarbeten, byte av avloppsledningar samt byggandet av en ny entré på husets västra sida.

Vid undersökningen påträffades minst tolv vikingatida kristna gravar, ett medelti-

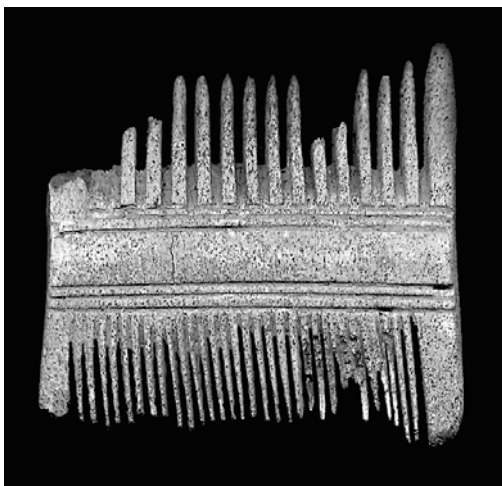

Fig. 3. Dubbelhelkam från kv. Kållandet.

da dike och kulturlager av oklar karaktär. Delar av minst åtta individer togs tillvara. Resterande gravar dokumenterades endast i schaktens väggar. I kvarteret och strax söderut har skelettgravar påträffats i samband med tre äldre arkeologiska undersökningar. Två av undersökningarna utfördes 1925 (SR 88) respektive 1931 (SR 46). Ingen närmare dokumentation finns och det är oklart exakt var dessa gravar hittades. Den tredje undersökningen gjordes i samband med att fjärrvärmeledningar lades ned längs Prästgatan 1991–92. Då undersöktes fyra gravar som också har genomgått osteologisk analys.

Glesa gravar

Tidigare har dessa gravar tolkats som delar av en kyrkogård (Tesch 2001:31), men det troligaste är att de är en del av en tidigkristen gravgård. De starkaste argumenten är att varken spår efter någon stenbyggnad, raseringsmassor eller kalkbruk påträffades i schakten. Detta tyder på att någon stenkyrka inte har funnits här. Det finns inte heller någon känd kyrka i omedelbar närhet till undersökningsytan. Ytterligare faktorer

som talar för att det rör sig om en gravgård är att minst två av gravarna hade kol i fyllningen, vilket endast har dokumenterats på gravgårdar. Ett stöd åt dateringen är också diket som överlagrar två av gravarna. Diket kan på grund av en påträffad dubbelhelkam (fig. 3) grovt dateras till perioden sent 1000-tal till början av 1300-tal, vilket generellt placerar gravarna i sen vikingatid. Men framförallt låg gravarna glest utan överlagringar. På kyrkogårdar ligger gravarna betydligt tätare än på en gravgård. Vid undersökningen i kvarteret Nunnan var det ungefär 0,1 grav per kvadratmeter med nästan inga överlagringar. På kyrkogårdarna däremot brukar det vara över en grav per kvadratmeter (Kjellström & Wikström 2008:165), alltså mer än tio gånger så gravtätt. Detta innebär också att de flesta gravarna på kyrkogårdar har blivit söndergrävda av yngre gravar. Inga av de tolv undersökta gravarna i kvarteret Kållandet överlagrade varandra, vilket således är typiskt för en gravgård.

Vid den osteologiska analysen identifierades rester efter åtta individer varav sex vuxna och två spädbarn. Fyra av de vuxna var i varierande åldrar och kunde bedömas som kvinnor, vilket således återigen är en sned könsfördelning. Spädbarnen var mellan ett halvår och nio månader gamla. Även om skeletten var få stämmer resultaten från analysen väl överens med tidigare osteologiska undersökningar.

Gravgårdens utsträckning är något oklar, men avsaknaden av gravar mot norr och öster tyder på att den nordöstra gränsen ligger inom undersökningsområdet. Gravgårdens fortsätter sannolikt mot söder in under Prästgatan, vilket gravarna från undersökningen 1991 visar, och västerut mot S:t Persgatan, där gravar hittades på 1930-talet.

I samband med schaktningsarbeten för en vattenläcka i kvarteret Kållandet 2 (Wikström 2009e) utfördes ytterligare en arkeologisk förundersökning. Schaktet var drygt 18 meter långt, 0,6 meter brett och 0,6–0,7 meter djupt. Schaktningsarbetet började i den västra delen och nästan omedelbart påträffades delar av ett skelett på 0,7 meters djup. Sannolikheten för att fler gravar skulle påträffas var därför stor. För att undvika onödigt stora arkeologiska insatser beslutades att vattenledningen skulle läggas grundare men med isolering och en elslinga runt för att undvika frostsador. Inga fler gravar påträffades därefter men det är mycket sannolikt att fler gravar ligger djupare ned. Inga fynd eller skelettdelar tillvaratogs och den påträffade graven ligger kvar på plats. Graven tillhör samma gravgård som ovan. Gravgårdens avgränsning norrut är därför fortfarande oklar, men sträcker sig förmodligen ännu längre norrut.

Humlegården 3 – 2006

Under drygt sex månader, med början den 22 maj fram till den 1 december 2006, genomfördes den arkeologiska undersökningen i kvarteret Humlegården (*fig. 4*) Till yta och volym rankas den som den fjärde i storleksordning, men räknat till antalet gravar är det den i särklass största undersökning som gjorts i Sigtuna. Orsaken till att undersökningen genomfördes var Stiftelsen Humlegårdens stora behov av nya moderna lokaler. Resultaten blev klart över förväntan och finns publicerade i en rapport (Wikström 2008). Följande text är baserad på sammanfattningen i rapporten.

Undersökningen blev omfattande och resultaten visade på en strukturellt komplicerade lämning med flera olika miljöer. Bland annat grävdes minst 30 byggnader på

sex stadsgårdar, en processionsväg, två äldre hittills okända vägar och 220 gravar från en kyrkogård. Bebyggelsen kunde dateras till tiden för Sigtunas grundläggning vid sent 900-tal fram till tidigt 1100-tal. Kyrkogården togs i bruk ungefär 1080 och övergavs vid övergången till 1300-talet och användes således i ungefär 200 år.

Ett viktigt resultat var att kyrkogården hade byggts ovanpå en stadsgård av mycket annorlunda karaktär. Stadsgården var nästan komplett med tre byggnader som låg parallellt med en väg, vilket är det första dokumenterade exemplet från Sigtuna. På stadsgården fanns en ovanlig byggnad med tre rum, en smedja och ett mindre tredje hus med oklar funktion. I smedjan har järnföremål och stora mängder vikter tillverkats. Även glasföremål och/eller glasmassa har producerats i mindre skala. Verksamheten har pågått under senare delen av 900-talet och en bit in på 1000-talet. Sannolikt hade ägaren till stadsgården nära anknytning till kungamakten. Om viktillverkningen kan relateras till myntningen, vilket verkar troligt eftersom även hantering av silver kunde beläggas, kan möjligen stadsgården vara en del av ett kungsgårdskomplex, liknande den myntverkstad som påträffats i kvarteret Urmakaren 1. Stadsgården övergick efter ca 100 år till att bli en kyrkogård, vilket i sig visar ägarens betydelse eftersom han antingen donerade marken till kyrkan eller hade tillräckligt med resurser för att uppföra en privatkyrka.

Glasugnar

Bebyggelsen söder om vägen bestod av de nordligaste delarna av fem stadsgårdar, med byggnader som endast delvis låg inom undersökningsområdet. Både hallbyggnader, mindre bostadshus och byggnader för hant-

Fig. 4. Från den stora undersökningen 2006 i kv. Humlegården 3. Närmast kameran Charlotte Hedenstierna-Jonson. Foto förf.

verk undersöktes. Även på en av dessa stadsgårdar påträffades hantverksmiljöer med glasugnar. De daterades till perioden ca 1010–1050. Anmärkningsvärt var att hantverksspill och krossat glas saknades nästan helt. Det är därför oklart vilken typ av föremål som tillverkades. Möjligen har det primära syftet varit småskalig produktion av glasma, vilket naturvetenskapliga analyser tyder på. Glasmassatillverkningen är därmed bland de äldsta som påträffats i Sverige.

De olika hustypernas placering på tomtorna och avståndet till Stora gatan gör att det är oklart hur bebyggelsen söder om vägen ska tolkas. Är den delar av mycket långa stadsgårdar eller en hittills okänd typ av självständiga gårdsenheter? Denna fråga har inte kunnat besvaras inom ramen för undersökningen, men är en viktig pusselbit i

förståelsen av Sigtunas stadsplan och bebyggelse-topografi. Resultaten visade också att bebyggelsen togs ur bruk några decennier efter att kyrkogården började användas, vilket tyder på att bebyggelseområdet vid denna tid och i denna del av staden minskade i storlek. Detta antagande styrks också av att kulturlagren är betydligt tjockare strax öster om undersökningsytan. Vid andra undersökningar i de västra och östra delarna av staden har liknande iakttagelser gjorts, till exempel i kvarteret Guldets i väster och i kvarteret Granhäcken och Klockargränd i öster.

Sjuka och skadade

En central frågeställning i undersökningsplanen gällde kyrkans och kyrkogårdens funktion och datering. Totalt undersöktes 220 gravar och 227 individer. Den skiljer sig från andra undersökta kyrkogård-

dar i Sigtuna genom en högre andel sjukdomar och skador hos de gravlagda, men könsfördelningen och ålderssammansättningen var likartad. Vad detta innebär är osäkert, men möjligen är det spåren efter en tidig form av inrättning för gamla och sjuka oavsett social status. Det är sannolikt inte fråga om ett regelrätt hospital eftersom ett sådant, genom skriftligt belägg, är känt först 1278, ungefär samtidigt som kyrkogården togs ur bruk. Det omnämnda hospitalet är inte arkeologiskt belagt, men har sannolikt varit placerat i den västra utkanten av Sigtuna.

Gränsen mellan kyrkogården och processionsvägen utgjordes av ett dike och eventuellt även av ett staket. Delar av en stenlagd gångväg upp till kyrkan undersöktes också. Kyrkans läge och planform är ännu så länge okänd, men dateringen av gravarna och den underliggande bebyggelsen gör det sannolikt att kyrkogården och därmed kyrkan kan dateras till sent 1000-tal. Den södra gränsen för kyrkogården sammanföll med den ovannämnda äldre stadsgård där bland annat vikter tillverkades. Detta gör det troligt att det var gårdens ägare som donerade marken för anläggandet av kyrkan. Vem denna ägare var är en högtintressant fråga. I detta sammanhang förefaller relationen mellan ägaren, den så kallade friserstenen (U391) i dagens kvarter S:t Nicolaus 2 och kyrkogården vara i högsta grad betydelsefull. Sambandet har dock inte kunnat klarläggas och får vänta på sin förklaring.

Transgressionslager

Av de undersökningar som berört kulturlager kommer resultaten endast från sex att närmare beskrivas i det följande. Vid övriga berördes inga kulturlager eller så konstaterades endast att kulturlager fanns. Resulta-

ten från de redovisade undersökningarna varierar kraftigt, men generellt var det antingen bebyggelse eller gatumiljö både söder och norr om Stora gatan. Vid tre undersökningar påträffades också ett så kallat transgressionslager som har dokumenterats vid ett antal tidigare tillfällen. Denna typ av lager brukar påträffas i områden som utgjorde den medeltida strandlinjen och består således av vattensvallat material. Transgressionslagren i Sigtuna brukar dateras till 1100-tal och en möjlig tolkning är att Mälaren vid denna tid successivt övergick från att vara en del av Östersjön till att bli en söt-vattensjö när tröskeln vid Slussen bildades. Den fördämning som därmed uppstod vid utloppet har sannolikt medfört årsvisa kraftiga översvämningar och även en höjning av Mälarens vattennivå, en så kallad transgression. Detta innebar också att strandkanten i Sigtuna höjdes, vilket resulterat i transgressionslagren (se även Wikström 2004:7 för en vidare diskussion).

Nedanstående redogörelse för resultaten från undersökningarna följer inte en given kronologisk ordning utan är snarare ordnat efter resultat med början på de undersökningar som var mest omfattande.

Koppardosan 3 – 2007

Grunden till ett hus i Koppardosan 3 behövde förstärkas och i samband med detta utförde museet en arkeologisk förundersökning i oktober 2007 (Wikström 2009a). Orsaken var att vatten hade trängt in i husets källare. Ett 24 meter långt, drygt 0,8 meter brett och 0,8–2,0 meter djupt schakt grävdes upp längs husets östra långsida. Djupet på schaktet styrdes av läget på husets grund-sula. Vid schaktet sluttar marken kraftigt mot söder från drygt 7 m ö h i norr ned mot 4 m ö h i söder, vilket också innebar att

schaktets djup varierade kraftigt. Mellan 0,5–1,1 meter tjocka kulturlager dokumenterades. Glacial lera påträffades mot botten av schaktet i den norra delen medan kulturlagren fortsatte djupare i den södra delen. Inga fynd tillvaratogs.

Kulturlagrens utseende och fördelning var svårbestämda och hade bitvis diffusa kontaktytor, vilket gjorde det svårt att skilja specifika kulturlager åt. Lagren hade generellt ett högt innehåll av lera, främst mot norr och mot den undre hälften. Detta innebär att många lager var fuktiga. Trots detta påträffades nästan inget organiskt material. De översta lagren utgjordes till största delen av matjord från en blomsterrabatt och lager med mycket tegelbitar och tegelflis samt modern keramik. En datering av dessa lager till efterreformatorsk tid är därför sannolik. Ett av lagren innehöll en stor mängd stenar och en sannolik tolkning är att de utgör delar av en förstärkning av en gångväg/ passage upp mot Stora gatan.

Den nedre delen av schaktväggen utgörs av medeltida kulturlager, sannolikt sen vikingatid till tidig- och/eller högmedeltid. Inga daterbara fynd påträffades i lagren, vilket gör dateringsintervallen osäkra. De flesta lager hade en likartad och homogen karaktär. Några enstaka lager skiljde dock ut sig från mängden. Dessa bestod av kompakta lerlager som tolkas som lergolv och orangefärgade lager som tolkas som brandlager från brända torvtak. Tre lager innehöll också en hel del aska från härdar. Inga rester efter härdkonstruktioner var dock synliga. Övriga lager var antingen delar av avsatta lager på golv eller utomhuslager.

Den något diffusa och oklara strukturen på kulturlagren, dess homogena sammanställning samt mängden stenar längs sträckan 0–9 meter (0 meter i norr) beror sanno-

likt på att profilen längs denna del av schaktet ligger i gränsen mellan en tomt och en passage alternativt ett dropprum. Brand- och lerlagren härrör i så fall från byggnader på en stadsgård och övriga lager kan vara delar av passagelager. Inga tydliga syllstenar eller konstruktionsdetaljer kunde urskiljas. Från och med 9 meter och söderut uppträder mer tydliga och sammanhängande tunna lager som sannolikt härrör från byggnader. Ett markant glapp mellan lagren utgör sannolikt ett öst–västligt mellanrum mellan byggnader inne på en stadsgård och några stenar längst söderut tolkades som en vägglinje (syllstenar). Profilen längs denna sträcka ligger därför sannolikt inne på en stadsgård och skär tvärsigenom ett flertal hus.

Vilka delar av en stadsgård som berördes är oklart men den troligaste dateringen ligger kring 1000- eller 1100-tal. Eftersom schaktet är närmare 25 meter långt ryms dock större delen av en stadsgård motsvarande de som undersöktes i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 och 10, 1988–90 inom schaktets gränser. Avgörande för vilken del av stadsgården det rör sig om är var den medeltida sträckningen av Stora gatan låg. Detta har ännu inte kunnat avgöras till fullo. Ett förslag är att den låg inom den nordligaste delen av kvarteret Koppardosan (Bäck 1996:33). Det finns dock inget entydigt lager eller lagerföljder som tyder på att den medeltida gatans sträckning skulle ligga inom schaktet. Det troliga är att den medeltida gatan snarare låg längre norrut, dock oklart var.

Borgmästarängen – 2007

I samband med en utbyggnad av gatubelysningen längs gångvägen mellan Stora gatan och Strandvägen i kvarteret Borgmästar-

ängen utförde museet en arkeologisk förundersökning i januari 2007 (Wikström 2009b). Schaktningsarbetet utfördes längs en ny ledningssträcka mellan fem nya belysningsstolpar. Schaktningarna följdes dels längs en 95 meter lång sträcka för den nya elledningen, dels grävdes fem gropar för belysningsstolparna. Marken vid undersökningsområdet sluttar kraftigt mot söder från drygt 6 m ö h i norr ned mot 2 m ö h i söder. Elledningsschaktet var 0,5 meter brett, endast 0,3–0,4 meter djupt och gick inte ned till orörda kulturlager. I de fem schakten för lyktstolpar påträffades endast kulturlager i schakt 4 och 5. Alla fem schakt var drygt 0,8–0,9 meter djupa.

I både schakt 4 och 5 dokumenterades den västra schaktväggen. De översta lagren i båda schakten utgjordes av fyllningar eller lager som innehöll recent material. I schakt 5 påträffades två kulturlager med oklar kontaktyta som innehöll fynd av 1100-tals karaktär, bland annat en volhynisk sländtrissa och ett bältespanne. Dessa båda lager låg på ett lerlager som sannolikt är delar av ett lergolv. I schakt 4 fanns också två lager som liknade dem i schakt 5, men som innehöll något yngre fynd som en sammansatt dubbelkam och stengods. Dessa lager motsvarar sannolikt både 1100- och 1200-tal. Därefter påträffades ett ljusgult, sandigt lager med en hel del småstenar och nötta djurben. Lagret utgör sannolikt ett transgressionslager (se även Långgatan och kvarteret Urmakaren 4 och 5 nedan). Under detta lager kom ett lerigt och fett lager med inslag av kulturjord som innehöll kolbitar och äldre svartgods. Sannolik datering är 1000-tal. Underst kom ett lager med sjösand direkt ovanpå den glaciala leran.

Den diffusa och oklara strukturen på kulturlagren innebär att några direkta slut-

satser om deras karaktär inte kan dras. Det enda lager som möjligen kan ge en indikation är lerlagret i schakt 5 som kan tolkas som ett golv. Vilken del av en stadsgård som berörs är oklart, men av fynden att döma är den troligaste dateringen kring 1100- eller 1200-tal.

Långgatan – 2008

I samband med renovering av vattenledningar i Långgatan, mellan Stora gatan och Tvärgränd, i Sigtuna utförde museet en arkeologisk förundersökning (Wikström 2009c). Till stora delar skulle renoveringen ske med schaktfri metod genom att de nya rören trycktes genom jorden på samma plats som de gamla vattenledningarna. Schakt grävdes endast vid servisanslutningar och hopkopplingspunkter.

Vid förundersökningen grävdes totalt sex schakt med en sammanlagd yta på 61 m² och en sammanlagd längd på drygt 30 löpmeter. Schakten var mellan 1,6 och 2,8 meter breda och 1,5 till 2,0 meter djupa. Marken vid undersökningsområdet sluttar kraftigt mot söder från drygt 8,5 m ö h i norr vid Stora gatan ned mot 4 m ö h i söder.

Kulturlagren var mellan 0,8 och 1,0 meter tjocka förutom i schakt 6 där tjockleken är oklar, men mer än 1 meter. Överlag utgörs de rester efter bebyggelse såsom lergolv, brandlager, avsatta lager och konstruktionsdetaljer som till exempel syllstenar. Även rester efter olika vägbeläggningar fanns som till exempel ett lager med krossat tegel och kakel med en 1800-talsdatering. I schakt 6 fanns också välbevarade trästockar från kavelbroar i en gatumiljö. Några mer specifika slutsatser om kulturlagrens eller bebyggelsens karaktär är svåra att dra enbart utifrån schaktväggarna. Kulturlagren och bebyggelseresterna i schakt 2 och 3 ligger

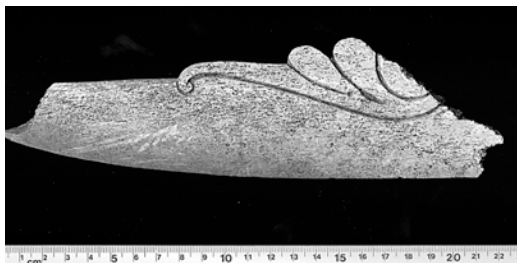

Fig. 5. Ornerat skäkteträ från kv. Urmakaren.

mellan 60 och 70 meter från Stora gatan vilket gör jämförelser med zonindelningen från den arkeologiska undersökningen i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 och 10, 1988–90 svår. Stadsgårdarna från denna undersökning var enbart 30–40 meter långa. Vid en arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 2006 dokumenterades dock stadsgårdsbebyggelse som låg 40–50 meter från Stora gatan (Wikström 2008). Dessa hus och stadsgårdar skiljer sig från de som undersöktes i kvarteret Trädgårdsmästaren och möjligen motsvarar bebyggelsen i schakt 2 och 3 i Långgatan de som påträffades i kvarteret Humlegården. I huvudsak kan lagren dateras till tiden efter 1100-talet eftersom ett transgressionslager påträffades i botten av både schakt 2 och 3.

Laurentii gränd – 2007

I samband med två akuta läckor i vattenledningar i Laurentii gränd utförde museet ett par arkeologiska förundersökningar.

Det ena schaktet låg norr om Stora gatan och var ca 2x3 meter stort och 1,2 meter djupt (Wikström 2007b). I schaktväggarna påträffades kulturlager som innehöll mycket väl bevarat organiskt material, bland annat läder och trästockar. Dessa lager låg endast ca 0,7 meter under markytan. Schaktets ringa omfattning innebar dock att inga specifika slutsatser om lämningarnas karaktär

kunde dras, men trästockarna kommer sannolikt från kavelbroar i en passage eller från ett mellanrum mellan byggnader inne på en stadsgård.

Det andra schaktet låg strax söder om Stora gatan ungefär mitt framför ingången till kvarteret Slaktaren 5 och var ca 1,5x2,5 meter stort och 1,5 meter djupt (Ljung 2007). I den östra schaktkanten framkom ett 0,8 m brett och 1 m djupt område med kulturlager. Lagren var avgrävda i norr men fortsatte i söder utanför det upptagna schaktet. De övre 0,4–0,5 m av kulturlagren föreföll vara omrörda och saknade tydlig stratigrafi. Längre ned i profilen kunde trärester iakttas liksom flera ask- och brandlager. Dessa utgör troligen rester efter härdar. På ca 1,4 m djup fanns ett kraftigt brandlager bestående av bränd sand och torv samt träkol och sot. Sannolikt är detta resterna efter en mer omfattande brand. Inga fynd tillvaratogs.

Urmakaren 3 och 4 – 2007

Den arkeologiska förundersökningen i kvarteret Urmakaren 3 och 4 föranleddes av att husägaren schaktat för dränering längs husets västra och norra sida (Runer 2007). Schaktningen hade gjorts utan tillstånd och schaktet längs husets norra grund var igenlagt vid undersökningstillfället. Schaktet längs husets västra sida var 10 meter långt och jordmassorna hade lagts vid sidan av. I dessa påträffades ett föremål av horn som sannolikt var ett vackert ornamenterat skäktsvärd som användes vid skäktning av lin för att avskilja linfibrerna från linets vedämnen (fig. 5). Djupet på schaktet var ca 2,4 meter i norr, och ca 0,9 meter i söder. I den södra och norra delen var inga kulturlager synliga. I mitten av schaktet på en

sträcka av ca 3 m fanns orörda kulturlager som rensades fram och dokumenterades.

Resultatet visade att det på platsen sannolikt har stått byggnader belägna på den bakre delen av stadsgårdar nära den medeltida strandkanten, liknande den bebyggelsestruktur som har undersökts i kvarteret Professorn 2 och 4 (1995 respektive 1996). Bebyggelsen kan sannolikt dateras till sent 1100-tal och möjligen 1200-tal. I schaktet påträffades också ett transgressionslager. Det högsta läget på detta överrensstämmer med undersökningsresultat från Långgränd (1995) och visar att den högsta vattennivå som inträffade under 1100-talet låg på ca 4,6 möh.

Slutsatser

Sammanfattningsvis kan sägas att den senaste treårsperioden har varit mycket produktiv för Sigtuna museums undersökningsverksamhet med bland annat den fjärde största arkeologiska undersökning som över huvud taget gjorts i staden. Resultaten har också varit mycket goda och gett både nya svar och bekräftat äldre hypoteser.

Undersökningen i kvarteret Humlegården har inneburit att de sedan tidigare etablerade rekonstruktionerna av Sigtunas medeltida stadstopografi som vuxit fram under de senaste decennierna behöver förändras. Vilka konsekvenser detta eventuellt kan få för tolkningarna av övriga delar av staden är oklart och måste analyseras vidare.

Den bild vi idag har av det tidiga Sigtunas tomt- och bebyggelsestruktur har i hög grad utgått från resultaten från nyckelgrävningen i kvarteret Trädgårdsmästaren 9 och 10, 1988–90, och den reglerade tomstruktur som framkom där. Andra undersökningar har jämförts med denna och har oftast kunnat passas in i bilden. Att stadsplanen från början lades ut enligt ett strikt mönster med

tomtgränsdiken och stadsgårdar vinkelrätt placerade längs en träbelagd väg (till exempel Tesch 1990:29f; Petterson 1995:71; Tesch 1998:266) har redan tidigare ifrågasatts (Tesch 2007:89–91; Petterson 2007:8–10). Den nya tolkningen innebär att den äldsta fasen sannolikt har utgjorts av endast en rad med stadsgårdar som var utlagda parallellt med strandlinjen, vilket klart avviker från tidigare rekonstruktioner.

Resultaten från undersökningarna i kvarteret Humlegården, bensinstationstomten, kvarteret Kållandet och vid brandstationen visar att ytterligare detaljer kan tillfogas rekonstruktionerna. Främst gäller detta hur stadsplanen för den bakre regionen upp mot gravgårdarna under vikingatid ska tolkas.

Att tomstrukturen och bebyggelsen, när den väl var etablerad, låg fast och var strikt reglerad kunde även iakttas vid undersökningen i kvarteret Humlegården. Men samtidigt framgick det också att delar av både bebyggelse och stadsgårdar faktiskt genomgick både mindre förändringar och förskjutningar som berodde på den väg som påträffades. En möjlig tolkning är att vägen var den egentliga infartsvägen till Sigtuna. Under det äldsta skedet har den troligen passerat mellan gravgårdarna som mer och mer verkar ha varit koncentrerade till de nordvästra och nordöstra delarna av Sigtuna, motsvarande områdena runt S:t Per – Kalvhagen – Aludden och Mariakyrkan – S:t Olof – gamla Statoilmacken (*fig. 6*) På detta sätt har gravarna varit väl exponerade och liknar därmed förhållandet på landsbygden där gravfälten låg invid gårdarna som en markering och koppling till förfäderna. En intressant aspekt är även bebyggelsen med det exklusiva fyndmaterialet som låg norr om och parallellt med vägen. Likheten med

Fig. 6. Rekonstruerad bild av Sigtuna under 1000-talet (omarbetad efter Tesch & Vincent 2002 sid. 10) med de kvarter där gravgårdar har undersökts under perioden 2006–2009.

Birkas ”gräddhylla” på gränsen till gravfältet är slående.

Ett annat intressant exempel på resultat från undersökningarna är den sneda könsfördelningen på två av de undersökta gravgårdarna. Visserligen är materialet litet men att så många skelett som könsbedömts (tio av tolv vuxna vid bensinstationen och fyra av sex vuxna vid Kållandet) identifierats till kvinnor är ovanligt i Sigtuna. Detta kan givetvis vara ett slumpartat resultat men den manliga dominansen i de osteologiska materialen har tidigare varit markant. Detta är intressant ur flera aspekter. I de stora studierna av mer än 700 individer kunde en jämn könsfördelning endast konstateras på gravgården i kvarteret Nunnan (Kjellström 2005; Kjellström & Wikström 2008). I kyrkogårdsmaterialen var en manlig dominans tydlig. Denna har framförallt förklarats bero på en selektiv exploatering och utgrävning av ytor söder om kyrkorna. Medeltida

gravnormer kan ha styrt placeringen av kvinnogravar så att dessa placerats på kyrkornas norrsidor, vilka generellt är sämre undersökta i Sigtuna. En annan möjlig orsak kan vara en manlig dominans av stadsrummet under medeltid.

Eftersom individerna vid bensinstationen och från kvarteret Kållandet begravts på en gravgård kan inte gravarnas placering och väderstreck i förhållande till en kyrkobyggnad användas som förklaring till den sneda könsfördelningen. Tidigare analyser har emellertid visat att fördelningen av kvinnor och män tycks vara jämnare på gravgårdar (exempelvis i kvarteret Nunnan). Den möjliga orsaken till denna mer balanserade könsfördelning kan, vilket diskuterats tidigare, vara att befolkningsammansättningen ändras med tiden, från en jämn könsfördelning i stadens etableringsfas till en mer maskulin dominans under blomstringstiden 1100–1300. Den sne-

da könsfördelningen med en övervikt av kvinnor från de två nämnda undersökningarna är därför mycket ovanlig. En förklaring till detta får tills vidare vänta.

Undersökningarna i kvarteret Humlegården och kvarteret Kållandet innebär slutligen också förändringar i tolkningen av stadsplanen under 1100- och 1200-talen. Den kyrkogård som tidigare antagits ha legat vid kvarteret Kållandet har sannolikt inte existerat. Gravarna tillhör enbart en gravgård. Detta innebär att kyrkotopografin förändras med en tydligare koncentration av tre kyrkor i mitten. Både S:t Per och S:t Olof blir därmed tydligare solitära i landskapet. Ytterligare en aspekt är att kulturlager från 1200- och 1300-tal saknades helt i Humlegården. En möjlig förklaring till detta är att stadsgårdsbebyggelsen helt enkelt inte längre fanns i området. Detta skulle kunna innebära att Sigtunas största utbredning var under 1000-talet för att sedan drastiskt minska under efterföljande århundraden.

Referenser

- Bäck, M. 1996. *Stratigrafi och bebyggelselämningar i Stora Gatan. Uppland, Sigtuna, RAÄ 195*. UV Stockholm, Rapport 1996:127
- Cinthio, M. 2002. *De första stadsborna. Medeltida gravar och människor i Lund*. Eslöv.
- Holmqvist, W. 1942. Ett gravfält från 1000-talets Sigtuna. *Situne Dei*.
- Kjellström A. & Wikström A. 2008. Kyrkogården och det sakrala stadsrummet. *På väg mot Paradiset – arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Red. A. Wikström. Sigtuna.
- Pettersson, B. 1995. Stratigraphic analysis and settlement stratigraphy in early medieval Sigtuna. Methods and preliminary results. *Laborativ arkeologi* 8.
- Pettersson, B. 2007. Kammakeriavfallets spridning på en tidigmedeltida stadsgård. *Situne Dei*.
- Tesch, S. (red). 1990. *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunautgrävningen 1988–90*. Sigtuna.
- Tesch, S. 1998. Sigtuna – rikets första stad. *Fortid i ny dager. Arkeologi i Stockholmstrakten*. Red. P. Bratt. Stockholm.
- Tesch, S. 2001. Olof Palme, S:t Gertrud och Sigtunas medeltida kyrkotopografi. *Biskopen i museets trädgård. En arkeologisk gåta*. Red. S. Tesch & R. Edberg. Sigtuna.
- Tesch, S. 2007. Sigtuna – det maktpolitiska och sakrala stadsrummet under sen vikingatid och tidig medeltid (ca 980 – 1200). *Människors rum och människors möten. Kulturhistoriska skisser. Berit Wallenbergs Stiftelse 50 år. Vetenskapligt symposium på Nationalmuseum 14 november 2005*. Stockholm.
- Tesch, S. & Vincent, J. 2002. *Vyer från medeltidens Sigtuna*. Sigtuna.
- Wikström, A. 2004. *Rapport Förundersökning. Koppardosan 4, 2004*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 18.

SMUV rapporter 2006–2009

Publicerade i MORR-serien

- Runer, J. 2007. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Urmakaren 3 och 4, Sigtuna 2007*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 31.
- Tesch, S. 2006. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Sigtuna 2:181 (kv Granhäcken), Sigtuna 2006*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 30.
- Wikström, A. 2006a. *Rapport Arkeologisk utredning. Steninge allé och Valstaleden, Sigtuna kommun, Uppland 2006*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 28.

- Wikström, A. 2006b. *Rapport Arkeologisk utredning. Tollsta och Rolsta, Odensala och Husby-Årlinghundra sn, Uppland 2006*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 29.
- Wikström, A. 2007a. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Brandstationstomten, Sigtuna 2:44, 2007*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 32.
- Wikström, A. (red). 2008. *På väg mot Paradiset. Arkeologisk undersökning i kvarteret Humlegården 3 i Sigtuna 2006*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 33.
- Wikström, A. 2009a. *Rapport Arkeologiska förundersökningar. Koppardosan 2 & 3, Sigtuna, 1995, 1999 & 2007*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 36.
- Wikström, A. 2009b. *Rapport Arkeologiska förundersökningar. Borgmästarängen 1985, 1988 & 2007 samt Prästgatan 2007, Sigtuna*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 37.
- Wikström, A. 2009c. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Långgatan, Sigtuna 2008*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 38.
- Wikström, A. 2009d. *Rapport Arkeologisk utredning. Ragvaldsbo 1:1, Sigtuna, 2009*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 42.
- Wikström, A., Kjellström, A. & Arnberg, A. 2008. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Kållandet 1, Sigtuna, Uppland 2007–2008*. Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 35.
- Arkivrapporter (ej publicerade)**
- Arnberg, A. 2007. *Rapport Arkeologisk utredning. Ragvaldsbo 1:1, Sigtuna, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Arnberg, A. 2008. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Fastigheten Klippan 21, Olofsgatan, Sigtuna, Uppland, 2008*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Ljung, C. 2007. *Rapport Arkeologisk schaktningsövervakning. S:t Laurentii gränd, Sigtuna, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Ljung, C. 2007. *Rapport Arkeologisk förundersökning. RAÄ 59, Bromsta 2:4, Odensala sn, Sigtuna kommun, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Mathiesen, T. 2008. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Skolbacken och Kristina Konferens & Hotell AB, Sigtuna, Uppland, 2008*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Mathiesen, T. & Wikström, A. 2008. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Strandvägen–Torggränd och Koppardosan 2:1, Sigtuna, Uppland, 2008*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Tesch, S. 2006. *Rapport Arkeologisk schaktningsövervakning. Kv. Guldets 6, Sigtuna, Uppland 2006*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2007b. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Laurentii gränd, Sigtuna, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2007c. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Kvarteret Urmakaren 3 och 5 samt Lilla Torget, Sigtuna, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2007d. *Rapport Arkeologisk förundersökning. Minnestavla över Sigtuna Estniska Gymnasium, Stora Torget, Sigtuna, Uppland, 2007*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)

- Wikström, A. 2007e. Rapport Arkeologisk förundersökning. RAÄ 113, Måby 1:2, Husby-Ärlinghundra sn, Uppland, 2007. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet. (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2008a. Rapport Arkeologisk förundersökning. Trekanten, Sigtuna, Uppland, 2008. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2008b. Rapport Arkeologisk förundersökning. Stora Torget, Sigtuna, Uppland, 2008. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2008c. Rapport Arkeologisk förundersökning. Koppardosan 2, Sigtuna, Uppland, 2008. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet (Arkivrapport)
- Wikström, A. 2009e. Rapport Arkeologisk förundersökning. Kållandet 2, Sigtuna, Uppland, 2009. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet. (Arkivrapport)

Summary

The present article is a summary of the most important findings from some of the archaeological surveys undertaken by Sigtuna Museum between 2006 and 2009. The period turned out to be very productive. A total of 38 surveys were executed, one of which was the excavation of the Humlegården quarter, the fourth largest excavation ever to be undertaken in the city. In total, 259 graves were excavated, of which 220 were situated in Humlegården.

The results have altered the interpretation of the town plan in regards to the rear parts of the city. From the excavations at Humlegården we

have learned that the layout of the plots, once a layout had been established, was strictly regulated. At the same time, however, it came to light that the town yards had actually been relocated due to the re-running of a road, likely the city's approach road, which originally had run parallel to Stora gatan. In the initial phase, this road had run between the cemeteries (i.e. burial compounds which did not have churches attached to them) located in the northwest and northeast parts of the town. The graves had good exposure, in a way similar to the placement of the grave fields located close to farms in the rural areas. Yet another interesting find from Humlegården were the buildings located north of and parallel with the road, where and exclusive archaeological material was found. The similarities between these and the quarters where Birka's more privileged individuals resided are striking. As in Sigtuna, these buildings were situated adjacent to the grave fields.

The surveys also entail changes to the interpretation of the town plans of the 12th and 13th centuries. The church, which previously was thought to have been situated by the Kållandet quarter, did not exist. The graves belong to a cemetery without a church. This means that church topography changes to one with a concentration of three churches in the heart of the city. St. Peter and St. Olof appear as clear solitaires. Another aspect is that one settlement layer from the 13th and 14th century is entirely absent from Humlegården. One possible explanation for this is that town yards simply no longer existed in the area at this point in time.